

До проблеми формування соціально значущих якостей майбутніх педагогів

Тетяна Завгородня, Інна Стражнікова

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна)*

У статті на основі останніх документів про освіту в Україні, нового підходу до сучасного змісту виховання, який розглядається як науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей та отриманих в процесі дослідження емпіричних даних проаналізовано стан виховання у студентів ВНЗ педагогічного спрямування соціально значущих якостей, встановлено стан політичної інформованості та участі у політичній діяльності студентів – майбутніх вчителів загальноосвітньої школи.

Do problemy formowania socjalnie mających znaczenie jakości przyszłych pedagogów

Tetiana Zawgorodna, Inna Strażnikowa

*Przykarpacki Narodowy Uniwersytet imienia Wasyla Stefanyka
(Iwano-Frankowsk, Ukraina)*

W artykule na podstawie ostatnich dokumentów o wykształceniu w Ukrainie, nowego podejścia do współczesnej treści wychowania, która rozpatrywa się jako naukowo uzasadniony system cenneści ogólnokulturalnych i narodowych, oraz otrzymanych w procesie badania danych empirycznych przeanalizowano położenie wychowania w studentów WNZ, skierowania pedagogicznego socjalnie mających znaczenie jakości, ustanowiono położenie informowania politycznego i udział w działalności politycznej studentów przyszłych nauczycieli szkół ogólnokulturalnych.

Успішна розбудова української держави залежить від самосвідомості, самодостатності, незаангажованості, свободи мислення, наполегливої праці кожного молодого громадянина. Тому вивчення цінностей сучасного студентства, яке розглядається як «соціальний нерв суспільства» і завжди є своєрідним «барометром» соціально-економічного та політичного стану суспільства, є актуальним. Об'єктом дослідження, проведеного авторами статті 2005-2008 рр., стали молоді люди віком 20-30 років, які навчаються на двох останніх курсах педагогічних факультетів різних навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації. Вибір саме цієї категорії респондентів був обумовлений як професійною належністю авторів, так і міркуваннями, що ці

студенти вже проходили педагогічну практику, тобто приймали безпосередню участь у реалізації функцій обраної професії, виконували конкретні соціальні ролі. Враховувалося й те, що це саме той етап життя, коли «людина не тільки оволодіває різними соціальними ролями, але й формує свої соціальні очікування, створює систему ціннісних орієнтацій, інтересів, ідеалів, стає активним повноправним членом суспільства» [1, 43].

При цьому слід враховувати, що «юнацький романтизм і максималізм, неприйняття «дорослого» скептицизму, загострені пошуки сенсу життя, характерні для цього віку, абстрактні уявлення про «повинно» роблять молодь благодатним середовищем для пропагандистського впливу» [1, 42].

Даними для статті став емпіричний матеріал, отриманий у процесі дослідження, на основі якого ми вибудували свої узагальнення (брало участь 680 осіб).

Розуміючи, що активну участь майбутніх спеціалістів у розбудові громадянського суспільства стимулює їх політична інформованість, яка впливає на формування громадської активності студентів. Згідно з результатами дослідження, практично кожний третій студент не цікавиться політичними подіями. Це означає, що їх світогляд формується в умовах гострого дефіциту політичних знань, а відтак «може стати сприятливим ґрунтом для поширення радикальних і екстремістських настроїв» [4, 1]. Кожний восьмий студент зазначив, що його думки далеко не завжди співпадають з політичними поглядами керівників держави, депутатів або представників різних партій. Багато респондентів наполягали, що вони мають власні погляди. З одного боку, це заслуговує на підтримку: людина, безперечно, може мати свою власну думку стосовно тієї чи іншої політичної події. Водночас насторожує той факт, що значна частка студентів, не маючи ґрунтовної політичної інформації, неспроможна дати об'єктивної оцінки того, що відбувається. З цієї точки зору, показово, що тільки кожний п'ятий респондент займається громадською роботою. Не може не насторожити той факт, що з переходом студентів на старші курси показник їхньої участі в

громадській роботі знижується. Так, якщо серед випускників шкіл 2001 р. 64 % були активними учасниками громадської роботи, у 2005 відповідно – 53 %, то у 2008 цей показник був відповідно 48 %), то серед студентів III курсу про участь у громадській роботі заявили біля 40 % опитаних, на IV – кожний п'ятий, а на V – лише окремі з них. Нами також встановлено, що тільки 5 % респондентів приймають участь у політичній діяльності. Отже, можна говорити про політичну пасивність значної частини молоді, що, безперечно, гальмує встановлення розвиненої демократії в Україні.

Не менш важливим є той факт, що багатьом студентам притаманна соціальна пасивність. Підтвердженням цього висновку є результати відповідей на запитання: «Плануючи своє майбутнє, на підтримку кого ви розраховуєте?» 61 % опитаних зауважили: «тільки на себе», тільки 12 % сподіваються на підтримку держави, її органів влади; 2 % відповідно – на друзів, кожний другий – на батьків. З наведених даних випливає висновок про певне протиріччя між песимізмом стосовно значення держави в майбутньому кожної особистості та її політичною та соціальною пасивністю.

Враховуючи, що сучасне українське суспільство робить ставку на виявлення потенційних лідерів саме серед студентів, вироблення в них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, важливим завданням сьогодення є активізація участі майбутніх фахівців вищої категорії у розв'язанні важливих суспільно-політичних і соціально-культурних проблем.

У роботі зі студентською молоддю ми повинні враховувати, що сьогодні намітилася тенденція переходу від єдиного ідеалу світогляду до плюралізму ідеологічних цінностей, що характерне для більшості сучасних розвинених суспільств. Такий стан пояснюється неможливістю жорстокого контролю за засобами масової інформації, наявності різноманітних партій і організацій (які за даними опитування практично не впливають на формування соціального ідеалу молоді), посилення індивідуалізму, який є

характерною рисою українців, що особливо відчутно в період входження в ринкові відносини.

Формування майбутнього викладача середньої школи та ВНЗ передбачає не тільки його політичну, правову, економічну освіченість, а й практичну участь у суспільно значущих справах. Це, в свою чергу означає, що під час навчання у студента потрібно формувати не лише професійні, а й особистісні якості, потрібні в майбутньому. Взагалі у сучасних умовах у вітчизняній моделі професійно-педагогічної підготовки виникла необхідність перестановки акценту зі знань спеціаліста на його людські, особистісні якості. За словами академіка І. Зязюна, «людські якості є основоположними. Людська культура є основоположною. Культура тестує економіку, а економіка її підтримує» [2, 3]. Природно, що сучасний зміст виховання в Україні визначається як «науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей та **сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, природи, культури, самої себе** (виділено нами - Т.З.)» [6, 15]. Отже, важливим завданням навчальних закладів сьогодні є виховання у студентів соціально значущих якостей, без яких не може відбутися самореалізація особистості.

У сучасних умовах демократизації українського суспільства, коли людині надано більше прав і свобод, безмежно зростає вимога виховання єдності свободи вибору і відповідальності майбутніх спеціалістів, в тому числі і педагогів. Аналіз отриманих даних засвідчив, що практично всі респонденти розуміють «свободу вибору» і «відповідальність» як цінності, декларативно зауважуючи, що вони повинні бути притаманними кожній людині. Звернення до визначення рівня розуміння майбутніми педагогами категорії «Свобода вибору» засвідчив, що 44 % респондентів вважають, що це «власне рішення людини», а 32 % – це «здатність людини обирати максимально комфортне рішення». Виникає питання, як же співвідносяться власне комфортне рішення з прийнятими в суспільстві, в колективі, з

нормами і законами? Відповіді студентів засвідчили, що вони ніяк не пов'язують ці категорії. І навіть те, що в одній з анкет були задані питання з приводу двох категорій, не наштовхнули їх на роздуми. Одночасно 60 % респондентів зауважили, що у житті надання свободи не йде поруч з відповідальністю людини. А ті, що стверджують, що надання свободи, повинно завжди йти поруч з відповідальністю людини, нечітко уявляють кожному з цих категорій, часто зводять поняття «свобода вибору» до «свободи слова, думки». Визначаючи умови, в яких найбільш ефективно формується свобода вибору у єдності з відповідальністю, практично жоден із респондентів не навів конкретних прикладів ефективного формування свободи вибору у єдності з відповідальністю, при цьому кожний третій взагалі не намагався відповісти на це питання.

Показовими є відповіді студентів про моральні риси, які вони хотіли б виробити чи вдосконалити в себе. Студенти згадували переважно такі якості: *рішучість, наполегливість, терплячість, силу волі, стриманість, цілеспрямованість, рішучість*. І тільки 12 % опитаних – *відповідальність*, поставивши цю рису в основному на друге-третє місце. Одиниці студентів назвали ще *уважність, працьовитість, зібраність, прямолінійність, вимогливість, стійкість, справедливість* тощо. І лише одиниці в один ряд поставили, іноді далеко один від одного: *свободу вибору і відповідальність*. Отже, переважна більшість студентської молоді з задоволенням сприймає можливість вільного вибору своїх дій, проте не завжди пам'ятає про відповідальність за них. Між тим, одним із важливих завдань сучасних вищих навчальних закладів, є формування в майбутніх фахівців таких важливих соціальних цінностей, без яких не може бути вільною людиною у демократичному суспільстві, яке йде шляхом інтеграції у Європейський освітній та науковий простір.

Зокрема, у майбутнього фахівця повинні бути сформовані активність і креативність. Однак за результатами опитування студентів встановлено, що серед 33 морально-етичних якостей, які були визначені студентами

необхідними для самовдосконалення, така риса, як *активність*, взагалі була відсутня. Тільки кожний другий магістр виявив розуміння особливостей, змісту, засобів, форм і методів творчої діяльності викладача і лише кожний третій з респондентів вважає творчу діяльність ознакою професіоналізму.

Позитивному розв'язанню проблеми формування активності і креативності майбутніх викладачів сприяє використання у навчально-виховному процесі і в першу чергу при викладанні дисциплін суспільно-правової спрямованості такі методів навчання, які активізують їх самостійно-пошукову діяльність, створюють умови для розвитку у них творчого нетрадиційного мислення (ситуації пошуку, спроб розв'язання соціальних проблем, які підказані життям, прогнозування можливих результатів, вироблення шляхів реалізації запропонованих рішень, внесення пропозицій по їх вирішенню в органи місцевої влади, рольові ігри, виконання завдань у мікрогрупах (по 3-5 осіб) тощо). Маються на увазі робота бюро студентських проблем праці, молодіжні центри, різні клуби, наприклад, «Філософські бесіди», «Імператив» (на історичному факультеті), проведення педагогічних читань «Слово з трибуни» тощо.

Зрозуміло, що неможливо дати студентам готові відповіді на питання: як діяти в кожному конкретному випадку в їх суспільному житті. Важливо озброїти їх основами правової культури, виробити вміння творчо підходити до будь-якої суспільно-політичної проблеми, сформувати навички самоосвіти. Треба виходити з того, що важливо не тільки дати особистості знання про закони і права людини, а й виробити в неї уміння володіння методологією творчого перетворення суспільства, включення їх в активну громадську діяльність.

Важливим показником громадянськості особистості в умовах входження України в європейський вищий освітній простір є наявність навичок конструктивного спілкування, загальних принципів розуміння сутності соціальних процесів і явищ, безконфліктне співіснування з різними суб'єктами спілкування, вміння уникати конфліктів, стресових ситуацій

тощо. Це вимагають і документи Всеукраїнського студентського форуму, в яких означено, що університет повинен функціонувати, як «спільнота викладачів і студентів» [5, 3].

Говорячи про сукупність соціально значущих якостей як важливої складової сучасного змісту виховання студентської молоді, необхідно враховувати, що сьогодні, коли людина вступає у відносини й контакти з громадянами своєї та інших країн, впливи оточуючого середовища не тільки різноманітні, а й часто суперечливі, протилежні, що істотно ускладнює визначення самостійної позиції людини. Однак, як зазначає В. Кремень, «прояви репресивної, авторитарної педагогіки, суб'єктивно-об'єктивний тип взаємостосунків у навчальному процесі ще досить поширені» [3, 2]. Тому перед вищими навчальними закладами стоїть завдання: змінити цей тип стосунків на об'єктивно-об'єктивний.

Як свідчать результати опитування, всі без винятку студенти були учасниками різноманітних конфліктів. В основному вони приймають участь у конфліктах, пов'язаних із проблемами духовних цінностей, інтересів і потреб, етнонаціональних, екологічних, політичних, юридичних, релігійних. Проте особливо помітна конфліктність інтересів (від 46 до 86 %) стосовно духовних цінностей (від 40 до 61 %) та потреб (від 28 до 50 %).

Застосувавши методику оцінки способів реагування в конфлікті (К.Н.Томаса), ми встановили, що студенти в конфліктних ситуаціях користуються такими формами поведінки, як *компроміс* (100 %) та *співпраця* (50 %). Проте половина студентів обирають такий шлях, як *суперництво*, а не співпраця, 67 % учасників експерименту навіть не намагаються уникнути конфлікту, а 75 % обирають форму *пристосування*.

Наведені дані свідчать, що майбутні випускники ВНЗ недостатньо обізнані з формами поведінки в конфліктних ситуаціях і з тими наслідками, які можуть статися без їх використання в повсякденному житті.

Можна зробити висновок, що серед студентів вищих навчальних закладів педагогічного спрямування 32 % респондентів тактичні, не люблять конфліктів, легко уникають критичних ситуацій, але, якщо комусь потрібна допомога, вони не завжди її надають, чим знижують свій авторитет. Проте 68 % студентів є конфліктними особами, настирливо (іноді з порушенням етики спілкування) обстоюють свою точку зору, не зважаючи на службове становище чи особисті стосунки. За це їх іноді навіть поважають. Вони недостатньо обізнані з можливими формами поведінки в конфліктних ситуаціях, в них низький рівень знань дефініції «конфлікт» та тих якостей, які характерні для безконфліктної людини. Отже, основна маса студентів – конфліктні особи, в яких недостатньо вироблено культуру спілкування та навички толерантних взаємовідношень, що за роки навчання в університеті вони не стали партнерами в навчально-виховній діяльності як між собою, так і з викладачами. Зрозуміло, що такі майбутні спеціалісти не зможуть стати толерантними партнерами в спільній професійній діяльності.

Досвід роботи вищих навчальних закладів, результати проведеного дослідження засвідчують, що для формування особистості майбутнього спеціаліста необхідна цілеспрямована систематична робота для підвищення політичної інформованості та активізації участі у політичній діяльності студентів – майбутніх учителів загальноосвітньої школи, формування в них соціально значущих якостей, підвищенню культури спілкування студентів, розвитку умінь і навичок безконфліктного, толерантного виходу із різноманітних життєвих ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волкогонов В., Паніна О., Малов О. Ідеали сучасної молоді, яка навчається у вищих навчальних закладах // Вища освіта. - 2002. - № 6. - С.42-54.
2. Зязюн І. Профтехосвіта має розвиватися динамічніше, щоб ефективніше виконувати свої функції // Освіта України. - 2003. - № 904 (16 грудня).
3. Кремінь В. Педагогічна освіта в сучасному суспільстві // Освіта України. - 2007. - № 36 (11 травня).
4. Слюсаревський М. Проблеми політичного виховання молоді // Педагогічна газета. - 1996. - № 2. - С. 1.

5. Співпраця з міністерством освіти – це важливий шлях розв’язання проблем вищої школи // Освіта України. - 2007. - № 34-35 (8 травня). - С. 1-5.

6. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості // Освіта України. - 2007. - № 59 (10 серпня). – С. 1-34.